

Gaziantep'te Bulunan Handan Bey Camii Ahşap Süslemeli Alanlarının Desen Çözümlemesi

Pattern Analysis of the Wooden Ornamental Areas of the Handan Bey Mosque in Gaziantep

İlhan ÖZKEÇECİ¹
Neşe AĞKURT²

¹Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sanat Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye
²Gaziantep Üniversitesi, Naci Topçuoğlu Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü, Gaziantep, Türkiye

ÖZ

Türk sanatları içerisinde önemli bir yeri olan kalemşi bezemeleri sivil ve dini yapılar içerisinde önemli bir alanı oluşturmaktadır. Uygulandıkları zeminin malzemelerine göre adlandırılan kalem işleri kendi içerisinde taş ve mermer üstü, ahşap üstü, sıva üstü, deri ve bez üstü, malakâri gibi tekniklerle yapılmaktadır. Yapıldığı dönemin sanat anlayışını yansıtan kalemşileri çoğu zaman üslup birliği içerisinde uygulanmıştır. Tezyinî açıdan kimi zaman farklı bölgelerde yapılmış olmalarına rağmen benzerlik gösterebildiği gibi farklı bezeme özelliklerine de rastlamak mümkündür. Gaziantep'te bulunan Handan Bey Camii ahşap üstü kalemşi bezemeleri özellikle müezzin mahfili bezemeleri bakımından dikkat çekmektedir. 18.yy. batılılaşma dönemi bezeme üslubunu yansıtan kalemşilerinde geometrik ve nebati motiflerin dengeli bir biçimde dağılımı görülmektedir. 18. yüzyılda yapılmış olmasına rağmen, ahşap üstü boyama tekniği ile yapılan Handan Bey Camii kalemşilerine klasik dönem bezemelerindeki bir kısım motifler de uygulanmış ve böylece az da olsa geleneğe bağlılık devam etmiştir. Bu çalışmada Handan Bey Camii içerisindeki ahşap süslemeli alanların desen tasarımları incelenerek çizimleri yapılmıştır. Ayrıca Handan Bey Camii ile aynı dönemde yapılmış olan Şanlıurfa Rızvaniye Camii, ahşap kalemşileri bezeme ve teknik bakımından karşılaştırması yapılarak klasik sanatlarda sanat anlayışı ve üslup birliğine dikkat çekmesi açısından benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmuştur. Bu çalışma aynı zamanda Handan Bey Camii içerisindeki ahşap bezemelerde yapılan desen analizleri ile camide oluşabilecek tahribata karşı restorasyon esnasında aslına uygun yapılması adına da önem teşkil edecektir.

Anahtar Kelimeler: Kalemşi, camii, bezeme, ahşap süsleme

ABSTRACT

Painted decorations, which have an important place in Turkish decorative art, form an important area in civil and religious buildings. Painted decorations, named after the materials of the ground on which they are applied, are made with techniques such as stone and marble, wood, surface, leather and fabric, and malakari. Painted decorations reflect the artistic understanding of the era in which they were created and were mostly applied within the unity of time and style. From a decorative point of view, painted decorations created in different regions of the same period can sometimes show similarities but also have different ornamental characteristics. The painted decorations on the wood of the Handan Bey Mosque in Gaziantep attract attention, especially the ornaments on the muezzin mahfil. The painted decorations have a balanced distribution of geometric and plant motifs, reflecting the ornamental style of the Westernization period of the eighteenth century. The painted decorations of the Handan Bey Mosque were made using the technique of painting on wood; although they were made in the eighteenth century, some motifs from the ornaments of the classical period were also applied, and thus continuing the tradition, albeit to a lesser extent. In this study, the patterns of wooden decorative surfaces in the Handan Bey Mosque were investigated, and corresponding drawings were made. In addition, the Şanlıurfa Rızvaniye Mosque, which was built in the same period as the Handan Bey Mosque, was compared with hand-drawn wooden ornaments in terms of decoration and technique, and similarities and differences were found to draw attention to the art appreciation and stylistic uniformity of classical art. This study will also be important for the pattern analysis of wooden ornaments in Handan Bey Mosque and its originality during restoration in terms of possible damage in the mosque.

Keywords: Painted decorations, mosque, ornamentation, wooden ornament

Geliş Tarihi/Received: 01.06.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 19.09.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 24.03.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Neşe AĞKURT

E-mail: neseagkurt@hotmail.com

Cite this article as: Özkeçeci, İ., & Ağkurt, N. (2023). Pattern analysis of the wooden ornamental areas of the handan bey mosque in gaziantep. *Art Vision*, 29(50), 1-11.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Türk İslam mimarisinde önemli bir alanı oluşturan kalemîşi bezemeleri sivil ve dini mimaride sıklıkla kullanılmıştır. Sivil ve dini yapıların iç duvarlarını, tavan ve kubbelerini bezemek amacıyla, farklı malzemeler üzerine renkli boyalar ve altın varak kullanılarak kalem işi olarak tanımlanan ince fırçalarla yapılan bezemelere kalemkâri- kalemîşi adı verilmektedir (Arseven, 1983, s. 916; Pakalın, 1993, s. 145). Uygulandıkları zeminin malzemesine göre farklı tekniklerle oluşturulan kalemîşleri dönemin estetik zevklerini ortaya koyan nakkaşlar tarafından ince bir ustalıklarla tezyin edilmiştir. Çalışma yöntemi bakımından hem zor hem de ustalık isteyen ahşap üstü kalemîşlerinde desenler ince işçilikle yapılmıştır (İrteş, 1985, s. 426). 16. yüzyılda klasik dönemde zirveye ulaşan kalemîşi bezemeleri boşluk-doluluk ilkesi çerçevesinde sade ve dengeli bir biçimde bitkisel ve rumi desenlerle oluşturulmuş, 17. yüzyılda itibaren ise yerini hareketli kompozisyonlara bırakmıştır. Bu dönemden itibaren desenlerde renkler tonlanmaya başlar, bitkisel desenler yerini natüralist üslupta çiçeklere bırakır (Bağcı, 2009, ss. 737-759). 18. yüzyıl kalem işi bezemelerinde daha çok çiçek demetleri, buketler "s ve c" kıvrımlı dallar kullanılarak tasarımlar yapılmıştır. 19. yüzyılda ise barok, rokoko ve ampir üslupları ile oluşturulan desenler kalem işlerinde uygulanmış bu dönemdeki en büyük yenilik ise duvar resimleri niteliğindeki bezemelerin kalem işlerinde görülmesidir (Akar & Keskiner, 1978). XX. yüzyılda ise kalemîşi bezemelerinde daha çok restorasyonlar yapılmış bu onarımlarda uygulama farklılıklarından dolayı bezemelerin hiçbir özelliği yoktur. Desenlerde ise vazolara içinde yer alan motifler, farklı boyama teknikleriyle renklendirilen "c ve s" kıvrımları, dikkat çekmektedir (Baysal, 2003, s. 57).

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yönteminden yararlanılmış, camii içerisinde ahşap bezemeli alanların fotoğrafları çekilerek elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda literatür taraması ve kütüphane çalışması ile genel çerçeve oluşturulmuştur. Literatür tarama ve alan araştırması yöntemi uygulanarak desenlerin çözümlemesi bilgisayar programında ve elde çizilmiştir. Araştırmada Handan Bey camii de kullanılan ahşap üstü bezemeler detaylıca incelenmiş ve uygulaması yapılmıştır. Ayrıca aynı dönemde yapılan Şanlıurfa Rızvaniye Camii camii ile karşılaştırılması yapılarak benzerlik ve farklılıkları tespit edilmiştir.

Handan Bey Camii Ahşap Üstü Bezemeleri

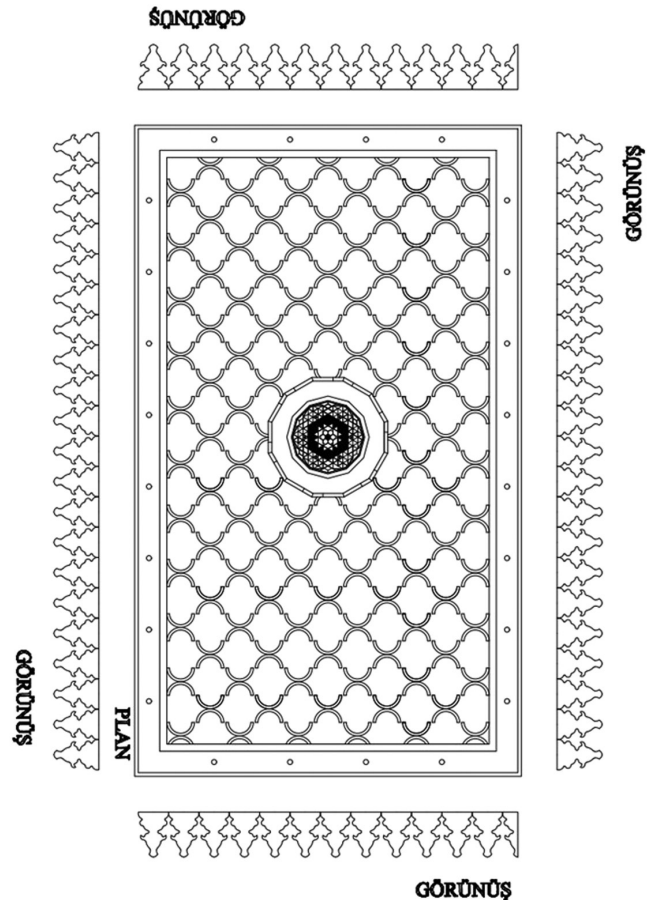
Gaziantep'te bulunan Handan Bey camii'nin yapım tarihi kesin olmamakla birlikte, 1575 tarihli Ayıntap Vakıf defterinde adının geçmemesi ve 1596 tarihli şer-i sicil defterinde ise adından bahsedilmesinden dolayı bu iki tarih arasında yapıldığı düşünülmektedir (Eroğlu, 2016, ss. 181-208). 1596 tarihli şer-i sicil defterinde adı geçen bu camii (Altın, 2015, s. 180), Zülkadiriye Beylerbeyi Mehmet Paşa'nın kethüdası Handan Bey tarafından yaptırılmış, 1797 tarihinde ise yenilenerek günümüzdeki halini almıştır (Çam, 2006, s. 271). Camii içerisinde kalem işi bezemelerinin yoğun olarak kullanıldığı kısım müezzin mahfilidir. Harim giriş kapısının üzerine yer alan mahfil dikdörtgen planlı olup etrafı şebekeli korkuluklarla çevrelenmiştir. Parmaklıkların alt kısımlarında sarkıtlarla oluşturulmuş bezemeli alanlar yer almaktadır (Görsel 1). Mahfilin dışını çevreleyen bu sarkıtlar üzerine yağlı boya ile yapılan bezeme, mahfilin alt kısmında yapılan bezeme ile bir uyum göstermemektedir (Plan 1).

Camii kalemîşi bezemelerinin kim tarafından yaptırıldığı, yapan ustası ve tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (Doğan, 2013, s. 164). Kalem işi bezemelerinde geometrik motifler ve bitkisel motifler ile kurgulanmış tasarımlar yer almaktadır. Mahfilinin dış yüzeyinde parmaklıkların alt kısmında mahfilin dış yüzeyini dört bir taraftan çevreleyen sarkıtlar yer almaktadır. Sarkıtlar birbiri üstüne bindirilerek rumi formunda figürler oluşturulmuştur (Görsel 2).

Sarkıtların bezemelerinde bitkisel motiflerden penç, gonca ve yaprak kullanılmış, dal ve yapraklarda beyaz, gonca motiflerinde

Görsel 1.
Handan Bey Camii Müezzin Mahfili (Ağkurt, 2022)

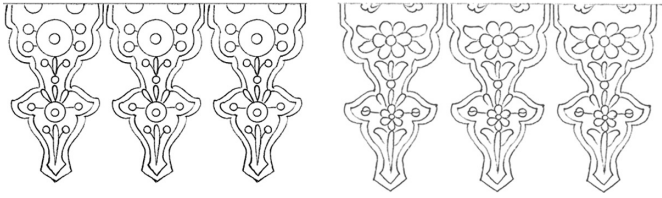

Plan 1.
Handan Bey Camii Müezzin Mahfili Görünüş Açılımı (Ağkurt, 2022)

Görsel 2.

Handan Bey Cami Müezzin Mahfili Detay (Ağkurt, 2022)

Çizim 1.

Mahfilin Etrafını Kuşatan Rumili Sarkıt Çizimi (Ağkurt, 2022)

ise kırmızı renk uygulanmıştır. Sarkıtlar yukarıdan aşağı doğru daralan bir biçimde yapılmıştır. Bu form üzerine farklı boyutlardaki motiflerin bir dal üzerinde yerleştirilmesiyle tasarım oluşturulmuştur (Çizim 1). Penç motiflerinin göbek kısımları kırmızıya boyanmış yapraklarında ise tonlama yapılarak desene hareketlilik

kazandırılmıştır. Bezemelerin renklendirilmesinde yağlı boya kullanılması mahfilin alt tavanında yapılan bezeme ile işçilik bakımından da uyumsuzdur.

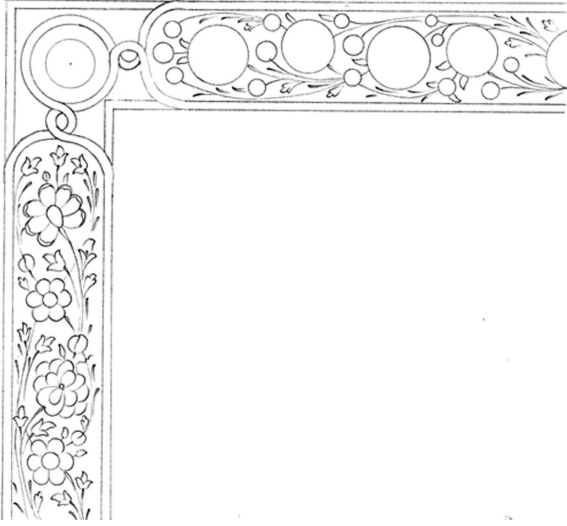
Pano alanına geçişi sağlayan ince pervaz, panonun dört etrafını kuşatmaktadır, fakat yapılan restorasyonda mahfilin pano kısmındaki pervaz üzerine yeni eklenen ahşap çıtalarla bu pervazın bir kısmı kapatılmıştır. Pervazda S biçimli dallar üzerinde ilerleyen tasarımda bitkisel motiflerden oluşan kompozisyon yer almaktadır (Görsel 3). Pervazın zemini kahverengi olup üzerine yapılan bitkisel motiflerde penç ve gonca turuncu, karanfil ve gül motifleri pembe renklerde boyanmış, daha koyu bir renkle gölgelendirme yapılmıştır. Dal ve yapraklarda ise yeşil kullanılmıştır.

Pervazın köşelerinde, düğüm motifleri kullanılmış içlerine penç motifi çizilmiştir. Düğüm motifinin dışında kalan zeminde ise sarı

Görsel 3.

Müezzin Mahfili Pervaz Detayı (Ağkurt, 2022)

Çizim 2.
Mahfilin Pano Alanına Geçişli Kuşatan Pervazın Çizimi (Ağkurt, 2022)

zemin üzerine kırmızı ve pembe renklerle dal üzerinde gonca ve yaprak motifleri çizilmiştir. Pervazın etrafı cetvel ile çerçeve içine alınmıştır. Tasarımda hem S biçimli dalların kullanılması hem de motiflerde yapılan tonlamalar ile desene hareketlilik kazandırılmıştır (Çizim 2).

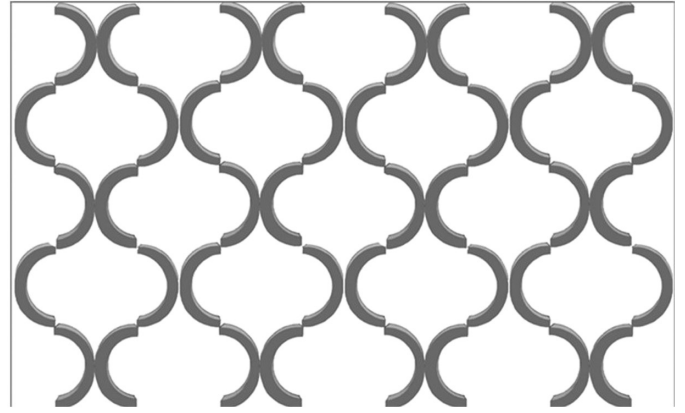
Mahfilin alt tavan yüzeyinde ahşap çıtalarla C biçimli kıvrımlardan meydana gelen, çıtakâri tekniği ile, bir düzlem oluşturulmuştur (Görsel 4). Kompozisyonun tamamında ulama şeklinde yapılan bu C biçimli kıvrımlar içerisinde bitkisel motiflere yer verilmiştir. Ahşap çıtalarla oluşturulan kıvrımların etrafı turuncu ile boyanıp siyah ile tahrir çekilmiştir (Çizim 3).

Mahfilin yüzeyinde C biçimli kıvrımlarla oluşturulan alan bölmelerinde penç, gonca ve yaprak motiflerinden oluşan tasarımlar yer almaktadır. Motiflerde, turuncu, beyaz ve pembe renkler kullanılmış üzerlerine ise tonlamalar yapılmıştır. Bu alan bölmelerinin her birinin içlerindeki bitkisel tasarımlarda kullanılan motiflerin renkleri değiştirilerek desene hareketlilik kazandırılmıştır (Çizim 4).

Müezzin mahfilinin göbek kısmında yer alan ve onikigen den oluşan pervaz zemin üzerine oturtulmuş, etrafı sarkıtlarla çevrelenmiş mukarnaslı tavan göbeği bezemesi yer almaktadır (Görsel 5). Rumi motiflerinin üst üste bindirilerek tasarlanan sarkıtlar üzerindeki kompozisyonda zemin sarı ile boyanmış, bitkisel motiflerden

Görsel 4.
Müezzin Mahfilin Alt Tavan Çıtakâri Bezemesi, (Ağkurt, 2022)

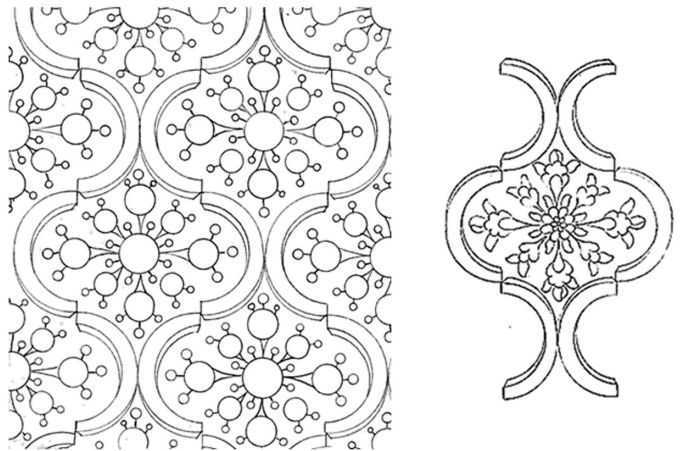
Çizim 3.
Mahfilin Alt Tavan Çıtakâri Çizimi (Ağkurt, 2022)

penç ve yaprak motifi bir dal üzerinde yeşil, pembe ve sarı renk kullanılarak etrafları siyah ile çerçeve içine alınarak tasarım tamamlanmıştır (Çizim 5).

Pervaz kısmında zemin kızıl kahve renginde olup üzerine S biçimli dallar üzerinde ilerleyen penç, gonca ve yapraklardan oluşan bezeme yapılmıştır (Görsel 6). Renklerde mavi, turuncu yeşil ve pembe renkler kademeli olarak boyanıp desene hareketlilik kazandırılmıştır. Mahfilin alt tavanını kuşatan pervazdaki bezeme ile benzer kurgusuyla tasarımda birlik ve denge unsuruna dikkat çekilmiştir (Çizim 6).

Mahfilin mukarnas kısımlarının çiziminde, öncelikle Mukarnasın farklı açılardan fotoğrafları çekilmiştir. Elde edilen görseller AutoCAD programına aktarılmış, bu görseller kullanılarak, mukarnasların izdüşüm planları oluşturulmuştur. Ayrıca çizilen plan analiz edildiğinde, mukarnasın çeşitli tipte yıldızlardan oluştuğu görülmektedir (Görsel 7). Burada çizimi yapılan mukarnasın altı kollu yıldızdan geliştiği gözlemlenmiştir (Çizim 7).

Petekler dizisi ya da hücreler halinde istiflenmiş görüntü olarak da tanımlanan mukarnas (Mülayim, 2020, s. 126) İslam mimarisinde önemli dekoratif unsurlarından bir olmuştur. Çoğu zaman bulunduğu yerde hem taşıyıcı hem de bezeme unsuru olarak yer alan mukarnas, Handan Bey camii de mahfilin göbek kısmında yukarıdan aşağı doğru daralan bir form şeklinde yapılmıştır. Biçimsel olarak kompleks bir görünüme sahip olan bu mukarnas aslında

Çizim 4.
Mahfilin Pano Deseni (Ağkurt, 2022)

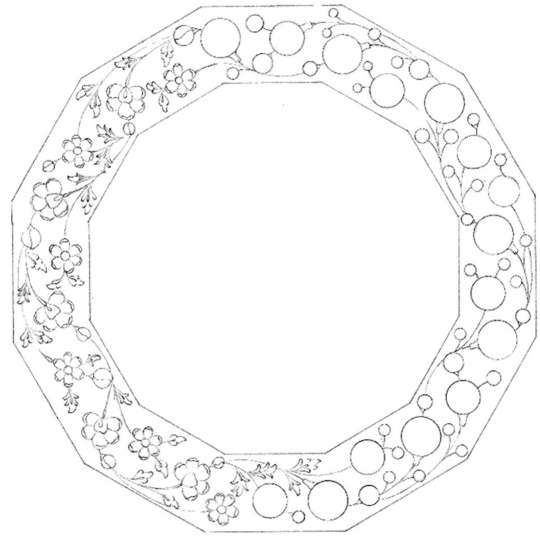

Görsel 5.
Müezzin Mahfilinin Göbek Kısımındaki Mukarnas Sarkıtı (Ağkurt, 2022)

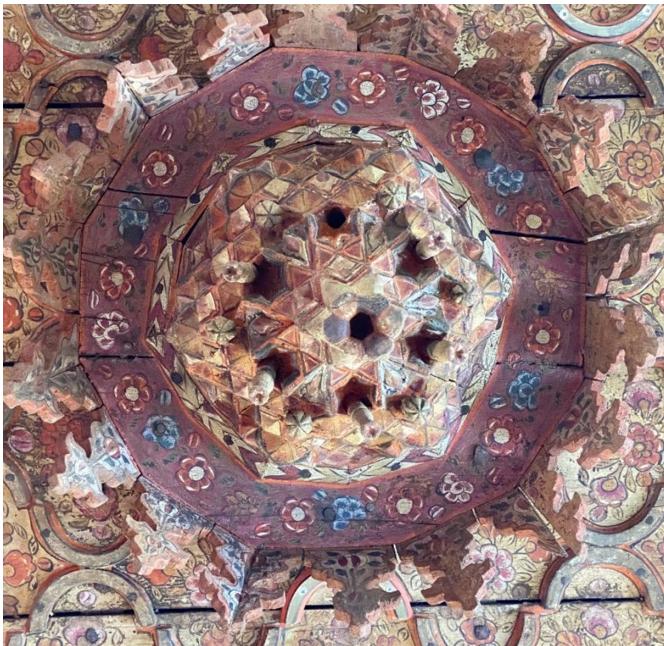
ana eleman ve ara eleman gibi geometrik şekillerin belirli kurallara göre birleştirilerek meydana gelmesiyle oluşturulmuştur (Görsel 8). Üzerinde penç, gonca ve yapraklardan oluşan

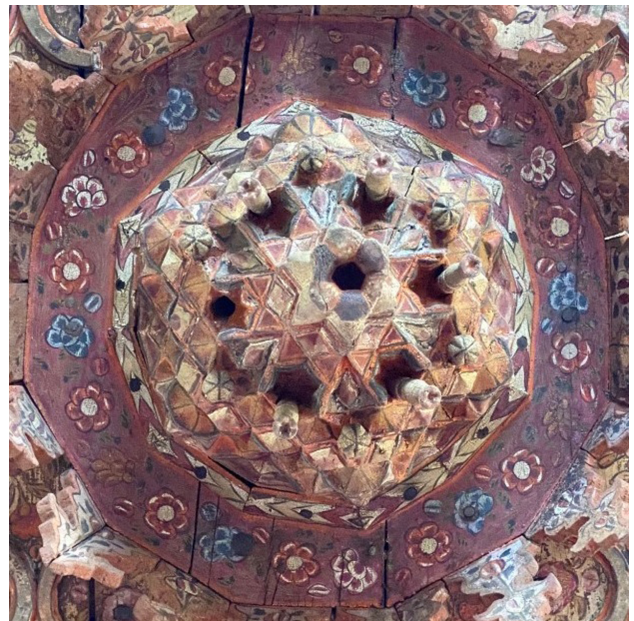
Çizim 5.
Mukarnas Sarkıtının Deseni (Ağkurt, 2022)

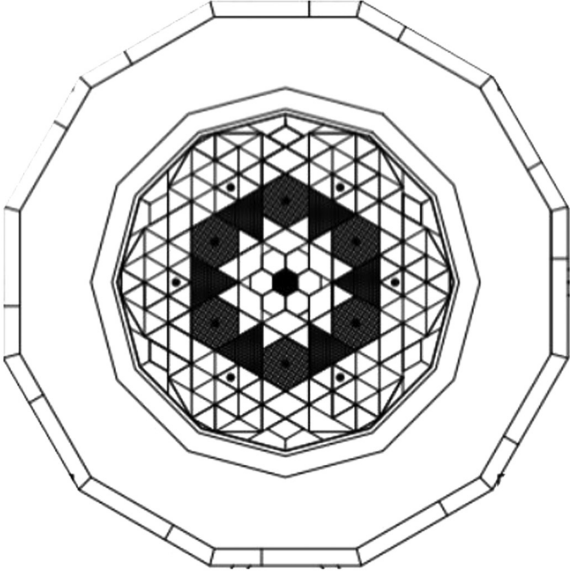
Çizim 6.
Mukarnas Sarkıtının Pervaz Deseni (Ağkurt, 2022)

Görsel 6.
Mukarnas Sarkıtının Pervaz Detayı (Ağkurt, 2022)

Görsel 7.
Mukarnas Sarkıtının Detayı (Ağkurt, 2022)

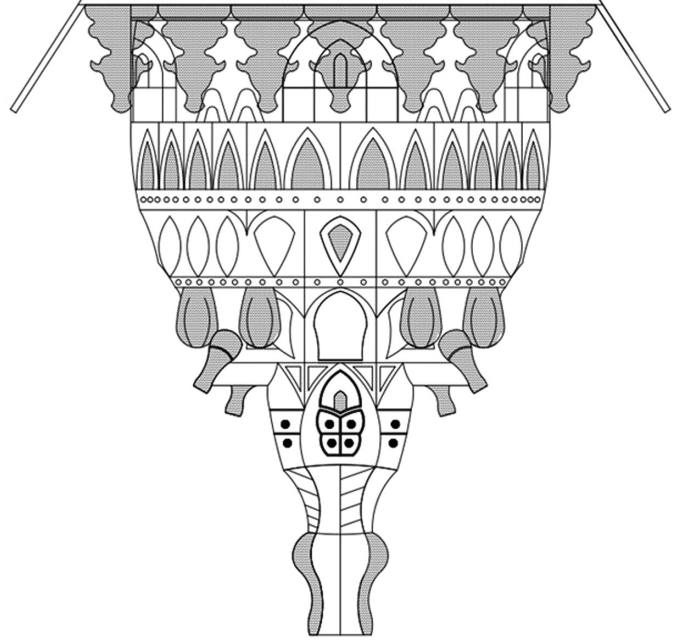
Çizim 7.
Mukarnas Sarkıtın İzdüşüm Deseni (Ağkurt, 2022)

bezemede tonlamalar yapılarak derinlik etkisi verilmeye çalışılmıştır, mukarnasın uç kısmına ise ters lale benzeri bir figür yerleştirilmiştir (Çizim 8).

Camiinin kapı kanatları Antep'teki ahşap işçiliğinin güzel örneklerinden birini teşkil etmektedir. Kapı kanatlarında yapılan bezemede zemin üç paftaya ayrılmış, ikisi üst paftada ikisi orta paftada üçü ise alt paftada olmak üzere toplam yedi adet gülbezek motifi şeklinde kabara yerleştirilmiştir. Kündekari tekniği ile yapılan ahşap kapı orijinal olmayıp caminin restorasyonunda yenilenmiştir (Görsel 9).

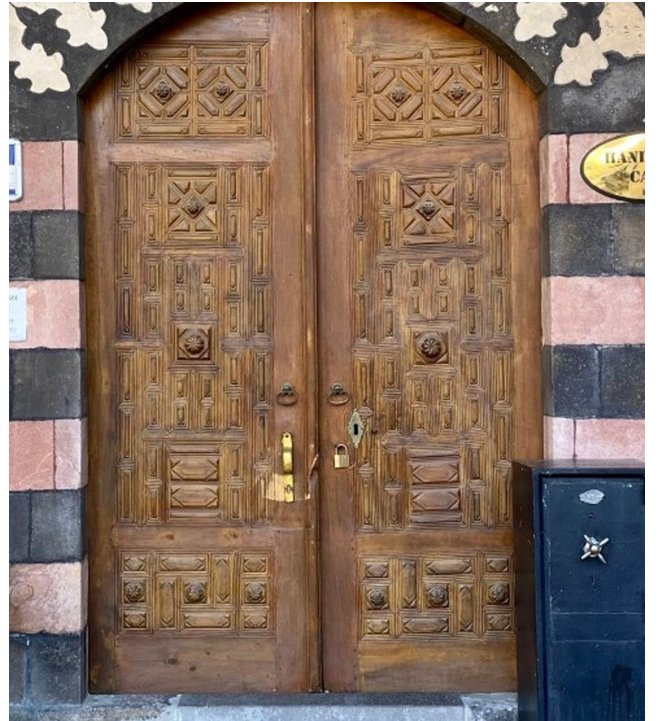
Görsel 8.
Mukarnas Sarkıtın Detayı (Ağkurt, 2022)

Çizim 8.
Mukarnas Sarkıtın Çizimi (Ağkurt, 2022)

Karşılaştırma

Rızvaniye Camii, 1736 (Hicri.1149) yılında Rakka Valisi Rıdvan Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır (Kürkçüoğlu, 2013, s. 62). Ahşap müezzin mahfili Handan Bey Camiindeki gibi harime giriş kapısının üzerine yerleştirilmiştir. Ahşap mahfil, dikdörtgen planlı olup etrafı şebekeli korkuluklarla çevrelenmiştir. Mahfil, camiin inşa tarihinden kalma olup orijinallliğini korumaktadır (Memiş,

Görsel 9.
Handan Bey Caminin Taç Kapısı (Ağkurt, 2022)

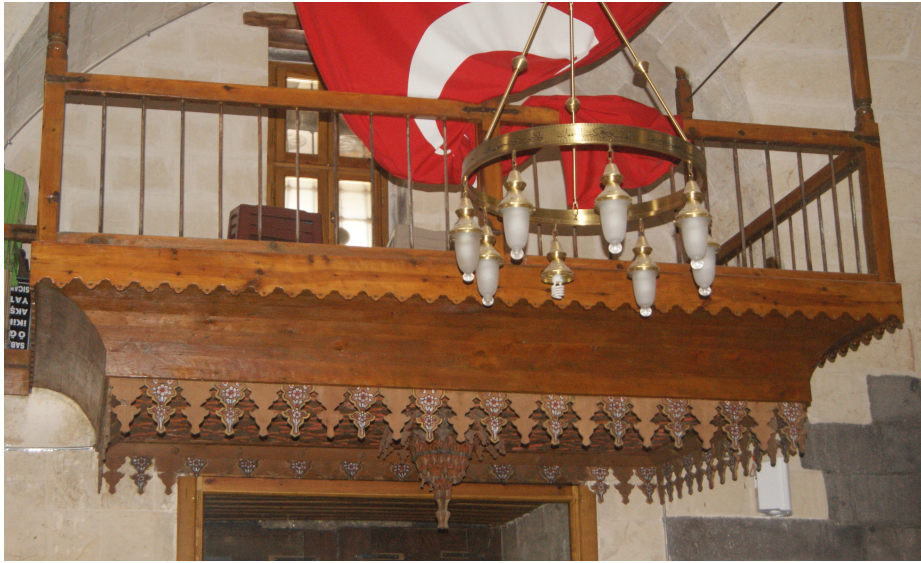

Görsel 10.
Rızvaniye Cami Müezzin Mahfili (Ağkurt, 2022)

1997, s. 339). Handan Bey Camiinde gördüğümüz mahfilin dış etrafını çevreleyen rumilerden oluşan sarkıtlar Rızvaniye Camii mahfilinde bulunmamaktadır (Görsel 10-11).

Mahfilin alt tavanında Handan Bey camideki gibi ahşap çıtakâri ile oluşturulmuş geometrik bezeme yer almaktadır. Ağaç çıtalarla oluşturulan kompozisyonda üç kollu çarkifelek motiflerinden oluşan bezeme yapılmıştır. Geometrik tasarımlarla oluşturulan bu yüzeydeki üçgen paftalarda siyah, bordo ve sarı renkler ile zemin ayrımı yapılmıştır. Yapılan bu zeminlerde bitkisel motiflerden penç ve yapraklarla kompozisyon tamamlanmıştır. Buradaki bezeme bir dal üzerinde S biçiminde yapılmıştır (Görsel 12-13).

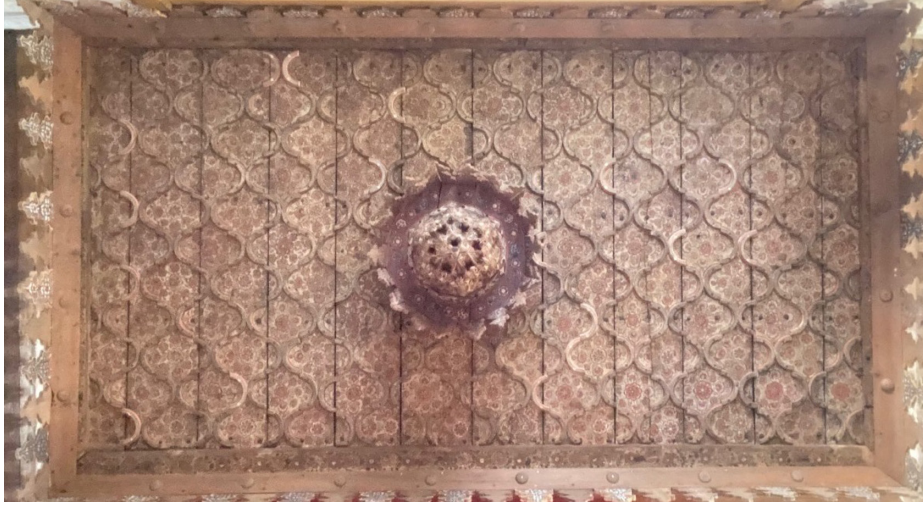
Ahşap mahfilin alt tavan yüzeyini çevreleyen pervaz yapılmış, bu pervazlar ahşap çıtalarla kare oluşturacak şekilde paftalara ayrılmıştır. Paftaların iç kısmına bordo bir renkle kare oluşturulacak şekilde çerçeveye alınmış ve içlerine penç ve yapraklarla bezeme yapılmıştır. Rızvaniye Camii müezzin mahfilinde paftaların içerisinde yapılan bezeme Handan Bey Camii mahfil alt tavanındaki

Görsel 11.
Handan Bey Caminin Müezzin Mahfili (Ağkurt, 2022)

Görsel 12.
Rızvaniye Cami Müezzin Mahfili Bezemesi (Ağkurt, 2022)

Görsel 13.
Handan Bey Caminin Müezzin Mahfili Bezemesi (Ağkurt, 2022)

bitkisel motiflerden daha az motif çeşitliliği, motiflerin anatomileri ve renklerdeki tonlamaların az oluşu ile işçilik bakımından farklılık göstermektedir (Çizim 9-10).

Mahfilin göbek kısmında altıgen etrafında rumi motiflerinin üst üste yerleştirilmesiyle oluşturulmuş ahşap sarkıtlar yer almaktadır. Bu ahşap sarkıtın iç kısmında Handan Bey camideki gibi bir mukarnas sarkıtın yer alıp almadığı ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Handan Bey Camii müezzin mahfilindeki panolu alanın göbek kısmında yer alan rumiler ile oluşturulan sarkıtın üzerinde bitkisel motifler ile yapılan bezeme yer alırken Rızvaniye

Camii müezzin mahfilinin orta kısmındaki rumili sarkıt üzerinde herhangi bir tasarım mevcut değildir (Görsel 14-15).

Rızvaniye Camiinin bir diğer önemli ahşap bezemesi ise caminin giriş kapısıdır. Ahşap kapı üzerinde kompozisyonda panolar iki üst, orta ve alt kısımda küçük panolar; diğer ikisi ise bu panoların aralarında daha büyük formda olmak üzere paftalar ayrılmış, etraflarında ve alan bölmelerinde ise bitkisel motiflerle

Çizim 9.
Rızvaniye Cami Müezzin Mahfili Deseni (Ağkurt, 2022)

Çizim 10.
Handan Bey Müezzin Mahfili Deseni (Ağkurt, 2022)

Görsel 14.
Rızvaniye Camii Müezzin Mahfli Göbek Kısmı (Ağkurt, 2022)

pervazlar çevrelemiştir. Handan bey Camii ahşap kapısı ile karşılaştırıldığında, Rızvaniye Camii kapı kanatları orijinal olup (Alper, 1985, s. 230) üzerindeki bezemelerde hem motif çeşitliliği hem de kompozisyon tasarımı bakımından Handan Bey Camii kapı kanatlarına göre daha işçilikli olduğu dikkat çekmektedir (Görsel 16-17).

Panoların içinde vazo içerisinde bitkisel motifler ve natüralist motiflerden oluşturulmuş bezeme ile rumi motiflerinden oluşturulmuş kompozisyonlar yer almaktadır (Görsel 18). Panoların içerisinde yapılan tasarımda ahşap çivi kullanılmadan geçme ve kakma tekniğiyle bezeme yapılmıştır. Ahşap kapı kanatları üzerine yapılan bezeme motif çeşitliliği ve işçilik ile caminin en dikkat çeken yeridir (Çizim 11).

Görsel 15.
Handan Bey Camii Müezzin Mahfli Göbek Kısmı (Ağkurt, 2022)

Görsel 16.
Rızvaniye Camii Taç Kapısı (Ağkurt, 2022)

Görsel 17.
Handan Bey Camii Taç Kapısı (Ağkurt, 2022)

Görsel 18.
Rızvaniye Camii Taç Kapısı Pano Bezemeleri (Ağkurt, 2022)

Sonuç ve Öneriler

Türk sanatları içerisinde yer alan kalemşi bezemeleri mimari yapılar içerisinde yapıldığı dönemin sanatsal zevklerinin yansıtan sanat öğeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk sanatkarları ve zanaatkarları sanatçıları tarafından icra edilen bu sanat aynı yüzyıl içerisinde farklı bölgelerde yapılmış olmasına rağmen çoğu zaman aynı sanat anlayışı ile üslup birliği içerisinde icra edilmiştir.

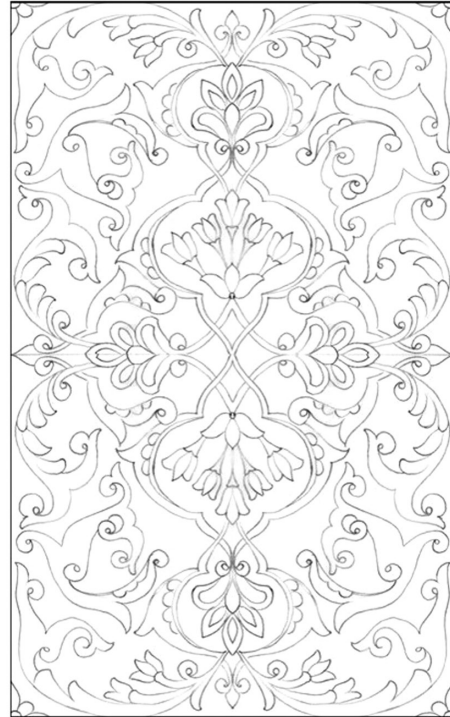
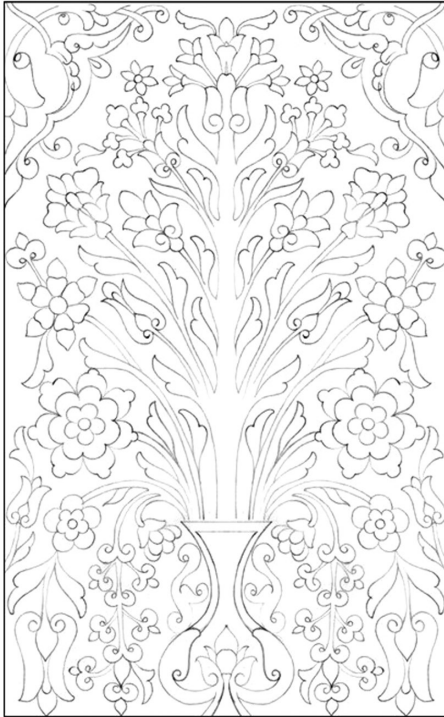
Çağlar boyunca birçok medeniyetin uğrak yeri olan Gaziantep, mimari eserlerdeki kalemşi bezemeleri ile yapıldığı dönemin sanat anlayışını ortaya koymaktadır. 18. yüzyıl sanat ortamında diğer sanat dallarında olduğu gibi kalemşilerinde de batı sanatının tesiriyle oluşturulmuş eserleri görmek mümkündür. Klasik dönemde sade ve dengeli bir biçimde oluşturulan desenler, bu

dönemde yerini gösterişli, ışık- gölge zıtlıkları ile renklerde tonlamalar yapılarak oluşturulmuş desenlere bırakmıştır.

Gaziantep Handan Bey Camii'nde kalemşi bezemelerinin yoğun olarak kullanıldığı alan müezzin mahfilidir. Dikdörtgen planlı, korkuluklarla kuşatılmış müezzin mahfilinde, ahşap üzeri kalem işi bezemelerinde kullanılan teknik ve kurgulanan kompozisyonlar üslup birliği içinde uygulanmıştır. Mahfil süsleyen kalem işleri, geometrik motifle oluşturulmuş alan içerisine ve rumi tepelik formunda oluşturulan sarkıtlarda dallar üzerine yerleştirilmiş bitkisel motiflerden penç, gonca ve yaprakla, pervazlarda ise "s ve c" kıvrımlı dallar üzerinde gonca, karanfil ve yapraklardan tasarım yapılmıştır. Kullanılan renklerin canlılığı ve çeşitliliği bezemeye zenginlik katmıştır. Renklerde yapılan tonlamalar ile ışık-gölge etkisi verilmişe çalışılmıştır.

Aynı dönem içerisinde yapılan Rızvaniye Camii müezzin mahfililiye kompozisyon kurgusu ve bezeme bakımından benzerlikler tespit edilmiştir. Her iki camiiin müezzin mahfillerinde ahşap çitalarla kurgulanmış geometrik tasarımlar, kullanılan motifler ve mahfillerin göbek kısmında yer alan rumili sarkıtlar bakımından benzerlik göstermektedir. Kullanılan motiflerin çeşitliliği ve renlerdeki tonlamalar Handan Bey camii mahfilinde daha yoğundur. Her iki camiiin ahşap kapı kanatları künde-kârî tekniği ile yapılmış fakat Rızvaniye Camii ahşap kapı bezemesinde kompozisyon kurgusu, motif çeşitliliği ve bezeme bakımından daha işçiliklidir.

Handan Bey ve Rızvaniye Camileri ahşap üstü kalemşi bezemelerinde 18. yüzyıl Osmanlı bezeme üslubunun baskın olduğu gözlemlenmiştir. Ancak her iki camide de klasik tarzdaki motif ve kompozisyonlar 18. Yüzyıl anlayışı ile renklendirilmiş ve batı tesiri motiflerle birlikte kullanılmıştır. Farklı şehirlerde yapılmış olmalarına rağmen oluşturulan bezemeler kalemşilerinde üslup birliğinin olduğunu göstermektedir.

Çizim 11.
Rızvaniye Camii Taç Kapı Desenleri (Ağkurt, 2022)

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir – N.A.; Tasarım – N.A.; Denetleme – N.A., İ.Ö.; Malzemeler – N.A.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi – N.A.; Analiz ve/veya Yorum – N.A.; Literatür Taraması – N.A.; Yazıyı Yazan – N.A.; Eleştirel İnceleme – N.A.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – N.A.; Design – N.A.; Supervision – İ.Ö.; Materials – N.A.; Data Collection and/or Processing – N.A.; Analysis and/or Interpretation – N.A.; Literature Search – N.A.; Writing Manuscript – N.A.; Critical Review – N.A.

Declaration of Interests: The authors declare that they have no competing interest.

Funding: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Ağkurt, N. (2022). *Handan Bey Cami müezzin mahfli* [Fotoğraf]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Handan Bey Cami müezzin mahfli detay* [Fotoğraf]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Handan Bey Cami müezzin mahfli görünüş açılımı* [Çizim]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Handan Bey Camii müezzin mahfli göbek kısmı* [Fotoğraf]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Handan Bey Camii taç kapısı* [Fotoğraf]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Handan Bey Caminin müezzin mahfli* [Fotoğraf]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Handan Bey Caminin müezzin mahfli bezemesi* [Fotoğraf]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Handan Bey Caminin taç kapısı* [Fotoğraf]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Handan Bey müezzin mahfli deseni* [Çizim]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Mahfilin alt tavan çitakâri çizimi* [Çizim]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Mahfilin etrafını kuşatan rumili sarkıt çizimi* [Çizim]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Mahfilin pano alanına geçişi kuşatan pervazın çizimi* [Çizim]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Mahfilin pano deseni* [Çizim]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Mukarnas sarkıtın çizimi* [Çizim]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Mukarnas sarkıtın deseni* [Çizim]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Mukarnas sarkıtın detayı* [Fotoğraf]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Mukarnas sarkıtın detayı* [Fotoğraf]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.

- Ağkurt, N. (2022). *Mukarnas sarkıtın izdüşüm deseni* [Çizim]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Mukarnas sarkıtın pervaz deseni* [Çizim]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Mukarnas sarkıtın pervaz detayı* [Fotoğraf]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Müezzin mahfli alt tavan çitakâri bezemesi* [Fotoğraf]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Müezzin mahfli göbek kısmındaki mukarnas sarkıtı* [Fotoğraf]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Müezzin mahfli pervaz detayı* [Fotoğraf]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Rızvaniye Cami müezzin mahfli* [Fotoğraf]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Rızvaniye Cami müezzin mahfli bezemesi* [Fotoğraf]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Rızvaniye Cami müezzin mahfli deseni* [Çizim]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Rızvaniye Camii müezzin mahfli göbek kısmı* [Fotoğraf]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Rızvaniye Camii taç kapı desenleri* [Çizim]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Rızvaniye Camii taç kapısı* [Fotoğraf]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Ağkurt, N. (2022). *Rızvaniye Camii taç kapısı pano bezemeleri* [Fotoğraf]. Neşe Ağkurt Kişisel Arşivi.
- Akar, A., & Keskiner, C. (1978). *Türk süsleme sanatlarında desen ve motif ornament and design in Turkish decorative arts*. Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları.
- Alper, M. (1985). İslam mimari mirasında Peygamberler şehri Urfa. İçinde İslam Mimari Mirasını Koruma Konferansı Bildirileri, (s. 230).
- Altın, A. (2015). *Gaziantep Türk-İslam mimarisi (Eyyubiler'den Cumhuriyet'e)* (Tez No. 429654) [Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü] Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi.
- Arseven, C. E. (1983). *Kalemkâr. Sanat Ansiklopedisi* (cilt II). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Bağcı, S. (2009). *Osmanlı mimarisinde boyalı nakışlar. Osmanlı Uygarlığı II* (s. 737-759). T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Baysal, A. F. (2013). *Edirne Osmanlı erken dönem camileri kalem işi örnekleri ve analizleri* (Tez No. 350814) [Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi.
- Çam, N. (2006). *Türk kültürü Varlıkları Envanteri Gaziantep*. Türk Tarih Kurumu.
- Doğan, T. (2013). *Gaziantep Türk İslam dönemi mimari süslemeleri* (Tez No. 340030) [Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi.
- Eroğlu, S. (2016). Gaziantep camilerinin ahşap üzerine kalem işi süslemeli müezzin mahfilleri. *Sdü Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37, 181-208.
- İrteş, S. (1985). Kalem işlerimizin bugününü ve yarını, Türkiye'de sanatın bugününü ve yarını. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi I. Ulusal Sanat Sempozyumu. Tebliğler.
- Kürkçüoğlu, A. C. (2013). *Şanlıurfa İli camileri*. Şanlıurfa belediyesi kültür ve sosyal işler müdürlüğü.
- Memiş, M. (1992). Rızvaniye camii ve Külliyesi. *İlahiyat Fakültesi dergisi III*. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Mülayim, S. (2020). *Mukarnas. TDV İslam ansiklopedisi* (cilt 31). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü* (Cilt II). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.